

АНОТАЦІЯ

Путінцева Т. В. Ліквідність комерційних банків України у забезпеченні їхньої фінансової безпеки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування», за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2022.

У дисертації вирішено важливе наукове завдання з поглиблення теоретико-методологічних засад, удосконалення методичних підходів і розробки практичних рекомендацій з дотримання ліквідності комерційних банків (КБ) у забезпеченні їхньої фінансової безпеки (ФБ).

Поглиблено обґрунтування теоретико-методологічних засад визначення впливу ліквідності КБ на його ФБ. Дістало подальшого розвитку тлумачення поняття «ліквідність комерційних банків» з огляду на врахування в ньому динамічності цього явища, потреби мінімізації витрат, розширення переліку суб'єктів, щодо яких передбачається здійснення розрахунків, виконання реальних і умовних зобов'язань, урахування необхідності забезпечення нарощування кредитно-інвестиційних портфелів з урахуванням їхньої оптимальної структури і якості, а також результативності і ефективності функціонування банківських установ, досягнення спряженості / збалансованості банківських активів і пасивів за строками, валютами, ціною залучених, запозичених і наданих ресурсів.

Удосконалено класифікацію різновидів ліквідності КБ завдяки введенню таких нових класифікаційних ознак, як: наявність; обмеженість; динамічність; напрям витрачання ресурсів; рівень, необхідний для безпечної діяльності КБ; сталість; ступінь поширення; джерело надання; первинність; унормованість; об'єкт; адекватність; вид валюти; вимірність; ціна; контрольні точки; вектор; динамічність; керованість; підтримування; методи підтримки; достатність, а також таких нових різновидів за ознакою

«характер», як: проміжна, агрегована, переміщувана, абсорбована, мобілізована, повернена, нерозподілена, бажана, первинна, вторинна.

Обґрунтовано перелік чинників банківської ліквідності завдяки наведенню, поряд із загальноновизнаними, і таких, як: характер розв'язання КБ дилем «ризик-доходи» / «ліквідність-рентабельність» та тріади фінансового менеджменту «ліквідність-рентабельність-банківські ризики» за центрами ліквідності; використання в управлінні ліквідністю трансформації активів / стратегії позикової (покупної) ліквідності; необґрунтоване визнання КБ неплатоспроможними і відкликання у них ліцензій, що спричиняє переплив коштів в інші КБ і часом надлишкову ліквідність останніх; приплив / відтік іноземного капіталу у БС і національну економіку загалом; співвідношення реальних і умовних зобов'язань КБ; збільшення / зменшення коштів бюджетів та загальнодержавних позабюджетних фондів у КБ; зростання / скорочення кредитування національної економіки; рівень коштів на кореспондентських рахунках КБ; наявність / відсутність вимоги до КБ формувати частину обов'язкових резервів на рахунку в ЦБ; залежність / незалежність КБ від рефінансування ЦБ; частка кредитів в активах КБ; виконання / неповне / невчасне виконання / невиконання дебіторами своїх зобов'язань; досконалість / недосконалість оцінки кредитоспроможності позичальників КБ; рівень відсоткових ставок і наявність / відсутність оподаткування відсотків за депозитами; частка міжбанківського кредиту у запозиченнях КБ; надмірна / недостатня концентрація джерел фондування КБ; можливість / неможливість швидкої незбиткової конверсії фінансових активів у платоспроможні кошти; безперебійність функціонування в країні системи безготівкових розрахунків; наявність дієвого моніторингу рівня ліквідності КБ як регулятором, так і безпосередньо банківськими установами.

Обґрунтований взаємозв'язок і взаємозумовленість ризиків неліквідності / порушення / втрати / зниження / незбалансованості / недостатності / надлишковості ліквідності КБ / втрати доходу / збитків й інших ризиків, що супроводжують банківську діяльність, завдяки

виокремленню, поряд із загальновідомими, ризику двостороннього партнерства (можливості часткової неплатоспроможності/ банкрутства однієї із сторін банківських угод).

Удосконалено визначення ФБКБ унаслідок її тлумачення, на відміну від загальноживаних поглядів, як об'єкта управління, зумовленого наявним його ресурсоакumulюючим потенціалом фінансовим станом КБ, і результату управлінських впливів на здійснення банківських операцій, реалізацію банківських продуктів і надання банківських послуг, а також стану захищеності фінансових інтересів / майнових прав власників, акціонерів, топ-менеджменту, персоналу КБ, його клієнтів / контрагентів.

Уперше визначено й обґрунтовано значущість, виокремлено серед структурних елементів ФБКБ безпеку ліквідності, під якою слід розуміти такий стан ліквідності КБ, що характеризується її достатністю, збалансованістю та стійкістю / стабільністю.

Дістало подальшого розвитку з'ясування місця і ролі ліквідності КБ у забезпеченні їхньої ФБ й її окремих різновидів з огляду на розгляд ліквідності, як: відмінного від ліквідності інших господарюючих суб'єктів явища; одну з основних цілей, умов і якісних характеристик діяльності КБ; спроможність залучати додаткові ліквідні кошти на фінансових ринках; чинник функціонування БС і грошово-кредитної системи загалом; засіб задоволення клієнтського попиту на кредитні ресурси і грошового попиту клієнтів, а також вимог вкладників у разі своєчасного і дострокового вилучення ними депозитів; збереження коштів за рахунок беззбиткового продажу активів і обмеження вартості залучених ресурсів; оптимізацію сукупного прибутку КБ; запобіжник відтоку коштів клієнтів з КБ, продажу активів і залучення ресурсів за не вигідними цінами; обмеження (за надмірного рівня) банківської активності; дефіцит (за недостатнього рівня) вільних ресурсів, нездатність КБ надавати в затребуваному обсязі кредити й обслуговувати клієнтські платежі та випущені ним ЦП, відповідати за майбутніми зобов'язаннями; зростання ризиків втрати КБ

платоспроможності; передумову потенційного банкрутства КБ; інструмент сек'юритизації і зниження банківських ризиків. Це уможливило підвищення ролі ліквідності у забезпеченні ФБКБ.

Здійснено комплексну оцінку дотримання ліквідності КБ України для забезпечення їхньої ФБ. Охарактеризовано підсистеми системи управління ліквідністю у забезпеченні ФБ вітчизняних КБ, оцінено стан такого управління, порівняно вітчизняну й зарубіжну практику у цій сфері, виявлено проблеми, недоліки й невирішені питання у вітчизняній практиці.

Комплексно проаналізовано стан ліквідності КБ України, тенденції зміни цього показника. Виявлено, що стабільне нарощення вітчизняними КБ останніми роками таких чинників їхньої ліквідності, як: обсяг регулятивного капіталу, ступінь забезпеченості ризикових активів власним капіталом, співвідношення ліквідних / високоліквідних активів до сукупних активів, рентабельність активів та власного капіталу, та короткострокових зобов'язань позитивно позначались на підвищенні рівня ФБКБ. Водночас, знижувало цей рівень все ще істотна частка проблемних кредитів у кредитних портфелях КБ, певні управлінські вади та невідновлена повною мірою довіра до банківських установ.

З'ясовано вплив ліквідності вітчизняних КБ на їхню ФБ. Доведено, що підвищенню ролі ліквідності у забезпеченні ФБКБ сприяє організація управління ліквідністю у вітчизняних КБ, визначення індикаторів виміру ризиків, методи і якість управління ризиками, пов'язаними з формуванням і використанням ліквідності, структури управління й характер здійснюваного ризик-менеджменту, складові управління ліквідністю, джерела фінансування в управлінні ризиками, закономірності й специфічні особливості у цій сфері.

Визначено основні напрями досягнення оптимального рівня ліквідності КБ у забезпеченні їхньої ФБ. Обґрунтовано, що для досягнення оптимального рівня ліквідності КБ у забезпеченні їхньої ФБ необхідно здійснити комплекс заходів у частині: наукового, нормативно-правового, регуляторного, методичного, організаційного, управлінського, інформаційно-

аналітичного, кадрового, фінансового забезпечення, а також обліку, звітності, аудиту і консалтингу.

Наголошено, що для підвищення ролі ліквідності банківських установ у забезпеченні ФБКБ НБУ, НАБУ, АУБ із залученням провідних науковців і експертів необхідно розробити Комплексну програму забезпечення ФБКБ України. Представлено складові цієї програми.

Удосконалено оцінку ліквідності КБ для забезпечення їхньої ФБ. Наведено авторську схему оцінки ліквідності, визначено індикатори оцінки ліквідності і забезпечення безпеки ліквідності КБ.

Ключові слова: комерційний банк, ліквідність, платоспроможність, фінансова стійкість, фінансова безпека, фінансова безпека комерційного банку, ризик втрати ліквідності

ABSTRACT

Putintseva T. Liquidity of commercial bank of Ukraine in ensuring their financial security. – Qualification scientific work. – Manuscript.

Qualification and scientific thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 07 «Management and administration», specialty 072 «Finance, Banking and Insurance». – Ivan Franko National University of Lviv. Lviv, 2022.

The thesis highlights important scientific objectives regarding the deepening the theoretical and methodological foundations, improving methodological approaches and developing practical recommendations for maintaining the liquidity of commercial banks (CB) in ensuring their financial security (FS).

Impact of liquidity of commercial banks on financial security is determined. Definition of «liquidity of commercial bank» was further developed, taking into account dynamic phenomenon of liquidity, cost minimization, expansion of the list of entities, for which calculations are to be made, real and contingent liability, the expansion of investment and credit portfolios, as well as efficiency and effectiveness of banking institutions, achieving maturity of banking assets and

liabilities in timing, currencies, the cost of resources engaged, borrowed and provided.

Liquidity classification are improved through the introduction of new characteristics such as: availability; limitation; dynamism; direction of resource spending; level for safe operation of the bank; sustainability, rate of expansion, sources, primacy, establish standards, adequacy; type of currency; measurability; price; reference points; vector; dynamism; as well as new varieties such as: intermediate, aggregate, movable, returned, undistributed, primary, secondary – on the basis of «character».

Found that the liquidity of commercial bank determined indicators such as: the nature of the bank's decision on «risk-income»/ «liquidity-profitability», as well as financial management triad «liquidity-profitability-banking risks»; bank's unreasonable recognition as insolvent; revocation of bank's license; inflows / outflows of foreign capital, the dependence on refinancing managed by Central Bank; concentration of funding sources; part of the loan in the bank's asset; interest rates; loan execution; credit rating; smooth functioning of non-cash payments system; effective monitoring of liquidity, both by the regulator and directly by bank.

The relationship and interdependence of insufficient (negative) / excess / unbalanced liquidity / loss of income, and other risks, including the risk of bilateral partnerships are revealed.

Definition of financial security of commercial bank is enhanced through interpretation as a subject to management, related to the financial situation of the bank, management impacts on banking operations, sales of banking products and banking services, as well as protection of property rights of owners, shareholders, top management, bank staff, customers / counterparties.

For the first time, the significance was determined and substantiated, liquidity security was singled out among the structural elements of the FSCB, which should be understood as such a state of liquidity of the CB, which is characterized by its sufficiency, balance and stability.

It was further developed to clarify the place and role of liquidity of the CB in providing their FS and its individual varieties in view of the consideration of liquidity, as: different from the liquidity of other economic entities of the phenomenon; one of the main goals, conditions and qualitative characteristics of the CB; ability to attract additional liquid funds in financial markets; factor in the functioning of the BS and the monetary system in general; a means of meeting customer demand for credit resources and cash demand of customers, as well as the requirements of depositors in the case of timely and early withdrawal of deposits; saving funds through break-even sales of assets and limiting the value of borrowed resources; optimization of the total CB profit; fuse of outflow of clients' funds from the CB, sale of assets and attraction of resources at unfavorable prices; restrictions (in case of excessive level) of banking activity; deficit (at insufficient level) of free resources, inability of the CB to provide loans in the required amount and to provide service to customer payments issued by its securities, to be responsible for future obligations; increasing risks of loss of CB solvency; a precondition for potential bankruptcy of the CB; instrument of securitization and reduction of banking risks. It makes be possible to increase the role of liquidity in providing the FSCB.

A comprehensive assessment of compliance of Ukrainian CB liquidity for providing their FS was done. The subsystems of the liquidity management system in providing FS of local CB are characterized, the state of such management is assessed, domestic and foreign practice in this area has been compared, problems, shortcomings and unresolved issues in domestic practice are revealed.

The state of liquidity of Ukrainian CB, tendencies of change of this indicator are comprehensively analyzed. It is revealed that the stable increase of such liquidity factors by local CB in recent years, such as: the amount of regulatory capital, the degree of security of risky assets with equity, the correlation of liquid / highly liquid assets to total assets, the profitability of assets and equity, and short-term liabilities had a positive effect on raising the level of FSCB.

The influence of liquidity of local CB on their FS has been clarified. It is proved that the organization of liquidity management in local CB helps to increase the role of liquidity in providing FSCB, definition of risk measurement indicators, methods and quality of risk management related to the formation and use of liquidity, management structure and nature of risk management, components of liquidity management, sources of funding in risk management, patterns and specific features in this area.

The main directions of achieving the optimal level of liquidity of CB in providing their FS are determined. It is substantiated that in order to achieve the optimal level of liquidity of CB in providing their FS it is necessary to take a set of measures in terms of: scientific, regulatory, methodological, organizational, managerial, information-analytical, personnel, financial support, as well as accounting, reporting, auditing and consulting.

It is emphasized that in order to increase the role of liquidity of banking institutions in providing FSCB of the NBU, IABU, AUB with the involvement of leading scientists and experts, it is necessary to develop a comprehensive program to provide Ukrainian FSCB. The components of this program are presented.

The liquidity assessment of CB for providing the FSCB is improved. The author's scheme of liquidity assessment is given, the indicators of liquidity assessment and providing liquidity security of CB are determined.

Key words: commercial bank, liquidity, solvency, financial stability, financial security, commercial banks 'financial security, the risk of liquidity loss.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

1. Путінцева Т. В. Сутність ліквідності комерційних банків. *Вісник Університету банківської справи*. 2019. № 2-3. С.73-80 (0,73 д.а.) (Index Copernicus).

2. Путінцева Т. В. Управління ліквідністю комерційних банків. *Вісник Університету банківської справи*. 2020. № 2. С.43-53 (1,07 д.а.) (Index Copernicus).

3. Путінцева Т. В., Барановський О. І. Місце і роль ліквідності комерційних банків у забезпеченні їх фінансової безпеки. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020. № 3. С.4-18 (1,44 д.а.) (Web of Science). *Особистий внесок: визначені необхідність/значущість дієвої системи забезпечення ФБКБ і негативи її відсутності; визначені взаємозв'язок і взаємозумовленість ліквідності КБ та їх ФБ; розглянуто природу ризиків втрати / недостатньої (від'ємної) / надлишкової / незбалансованої ліквідності та виявлено негативні наслідки їх прояву для функціонування КБ і БС національної економіки загалом; визначено місце і роль ліквідності КБ у забезпеченні їх ФБ та значущість їх ліквідності для різних стейкхолдерів; запропоновані індикатори внеску ліквідності у забезпечення ФБКБ.*

4. Путінцева Т. В. Характеристика підсистем системи управління ліквідністю у забезпеченні фінансової безпеки вітчизняних комерційних банків. *Фінансовий простір*. 2021. № 3. С.27-39 (0,9 д.а.) (Index Copernicus)

5. Путінцева Т., Барановський О. Формування комплексної програми забезпечення фінансової безпеки комерційних банків України. *Світ фінансів*. 2021. №3. С.65-79 (0,96 д.а.) (Index Copernicus). *Особистий внесок: визначені напрями підвищення ролі ліквідності КБ у забезпеченні ФБКБ при розробці Комплексної програми забезпечення ФБКБ України; наведено схему формування системи управління безпекою ліквідності КБ для забезпечення його ФБ; виокремлені складові управління ліквідністю КБ для забезпечення їхньої ФБ; визначені інструменти управління ліквідністю КБ для забезпечення різновидів його ФБ.*

Публікації апробаційного характеру:

6. Путінцева Т. До визначення сутності ліквідності комерційних банків. Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти: збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 26 листопада 2019 р.) Ужгород: УжНУ, 2019. С.166-168 (0,2 д.а.).

7. Путінцева Т. В. Ліквідність банків як складова забезпечення їх фінансової безпеки. Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків: Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (25 жовтня 2019 року, м. Черкаси) / Черкаси, 2019. С.294-296 (0,17 д. а.).

8. Путінцева Т. В. Проблеми та напрями вдосконалення управління ліквідністю комерційних банків. Розвиток банківських систем світу в умовах глобалізації фінансових ринків: Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції (19 листопада 2020 року, м. Черкаси). Черкаси, 2020. С.66-69 (0,28 д.а.).

9. Путінцева Т. В. Проблематика досліджень ліквідності комерційних банків. Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції «Сучасні тренди у розвитку фінансів, банківської справи та страхування» (м. Львів, 12 листопада 2020 р.). С.164-167 (0,2 д.а.).

10. Путінцева Т. Проблеми управління ліквідністю комерційних банків. Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції «Інтеграція України у європейський та світовий фінансовий простір» (м. Львів, 20 травня 2021 р.). С.81-83 (0,15 д. а.).